

СПЕЦИФІКА ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянуто специфіку загальної культури вчителя. Виділено та охарактеризовано особливості загальної культури вчителя. Розкрито шляхи та можливості навчально-виховного процесу в забезпеченні формування загальної культури і вихованні еліти нації, якою є вчителі як носії загальної культури. Виявлено, що загальна культура – найважливіша професійна якість педагога, яку необхідно в собі виховувати.

Ключові слова: загальна культура, особливості загальної культури, інтелігентність, еліта.

Представник педагогічної професії належить до еліти суспільства, він має бути інтелігентною людиною зі сформованою загальною культурою. Проте загальна культура вчителя має свою специфіку та свої особливості, зумовлені місією, покладеною на нього суспільством, і функціями, що він покликаний виконувати. Необхідність вивчення загальної культури педагога зумовлена також вимогами, які висуває до педагогічної діяльності сучасна соціально-педагогічна ситуація.

Значним внеском у розробку проблем культури вчителя є праці А. Арнольдова, В. Гриньової, М. Подберезького, З. Равкіна, О. Сухомлинської та інших.

Мета статті – визначити специфіку та особливості загальної культури вчителя.

Специфіка загальної культури вчителя полягає в тому, що вона породила та продовжує породжувати нові умови, засоби й організаційні форми навчання та виховання. Для сучасного етапу характерні численні організаційні, змістовні й методичні зміни у сфері педагогічної освіти, створення навчальних закладів нового типу, введення нових навчальних планів, нового змісту навчання, різних форм його диференціації, індивідуалізації та інших інноваційних процесів. Ці процеси потребують системного аналізу, який допоміг би виявленню закономірностей розвитку педагогічної освіти в Україні.

Необхідно звернути увагу на загальну культуру особистості майбутнього вчителя. Особлива краса є в педагогічній праці, натхненній великою гуманною ідеєю – вихованням найбільшої цінності світу – Людини. Прекрасне в педагогічній праці – у творчому характері, вічній новизні та неповторності. Оцінюючи загальну культуру різних людей, суспільство, як правило, враховує творчі здібності кожного індивіда, його ерудицію, розуміння ним творів мистецтва, акуратність, ввічливість, самовладання, моральну відповідальність, художній смак, володіння мовами тощо.

Проте деформації, що відбулися в освітянській галузі, не могли не позначитися на стані загальної культури суспільства в цілому. Адже педагог – це той, хто веде за собою націю, хто засвоїв найкращі зразки поведінки. Від того, яким є педагог, багато в чому залежить майбутнє покоління.

У цих умовах завдання педагогічної науки полягає у відродженні й стабілізації загальної культури, розробці ефективних засобів її розвитку, засвоєнні, відтворенні і в усіх видах педагогічної діяльності та передачі новим поколінням учителів, батьків, вихователів.

Специфіка загальної культури вчителя пов'язана із цілою низкою особливостей, серед яких найбільш важливими, на наш погляд, є такі:

1. *Вимога виступати взірцем – носієм загальної культури через належність до еліти.* Інтелігентність є проявом загальної культури, яка притаманна еліті. Еліта є носієм загальної культури – отже, інтелігентності. Учителі – це робітники розумової праці. Вони є духовною елітою людства – розумовим відбором усього світу. Вони – єдиний або майже єдиний творець усіх духовних та інтелектуальних цінностей. Саме еліта як носій загальної культури, освіченості, вміння застосувати власну гамму знань на практиці організовує людське буття, опредметнює його, надає сенсу. Учитель безпосередньо контактує з молодими людьми, причому не з їх фізичною сутністю, а з духовністю людини, її внутрішнім світом [4]. Він віч-на-віч, щодня, за непростих обставин повинен створювати прийнятне для вихованців, комфортне середовище, запобігати конфліктам, викликати щирий інтерес до того, що відбувається, налагоджувати співпрацю й співдружність у колективі. Учитель у процесі повсякденного спілкування з учнями покликаний показувати приклад доброзичливості, гуманізму, справжньої моральності, високої культури поведінки, а разом з тим – вимогливості і принциповості. Педагогічне спілкування вчителя та учня повинно бути не тяжким обов'язком, а природним і навіть радісним процесом взаємодії, а все це можливо лише тоді, коли розвинена загальна культура. Загальна культура потрібна не тільки вчителям, вона об'єктивно необхідна представникам усіх професій, проте для вчителя вона набуває певної специфіки.

2. *Виконання функції трансляції й виховання загальної культури.* Культура педагога значуща не лише для нього одного. Від рівня загальної культури педагога багато в чому залежить створюваний ним рівень загальної культури учнів. Важливі також способи, методи й форми прояву загальної культури, оскільки цінності людини – це те, що складніше за все піддається простій трансляції, передачі від їхніх носіїв-педагогів до учнів. Логіка засвоєння і присвоєння культури відрізняється від логіки “наукоучіння”. Педагог може лише створити умови для того, щоб увести учня в культуру, допомогти йому визначитися в ній. Це жодною мірою не означає те, що він повинен бути суто посередником: його цінності та знання мають передаватися у діалогічний спосіб. Педагог не може їх нав'язувати учням, але в змозі створити те емоційно-інтелектуальне поле напруження, у якому відбувається життя й усвідомлення ними сутності культури, знаходження духовно-моральних змістів і цінностей. Тільки в такому спілкуванні, де один перед іншим розкриває свої цінності, народжується духовно-ціннісна, світоглядна єдність, спільність віри, надії й любові, життєвих установок і поведінкових устремлінь, ідеалів і неприйняттів.

3. *Віддаленість результатів та безперервний процес розвитку загальної культури вчителя.* Результати процесу формування загальної культури малопомітні для зовнішнього сприйняття, щоб побачити результати, потрібен час, іноді роки. У педагогічній діяльності рідко побачиш миттєві результати. У зв'язку з повільністю процесу виховання результат буває малопомітним, прихованим. Учитель повинен бути готовий, що його зусиль не тільки швидко не побачать, а його ще й засудуватимуть за чужі гріхи, ось чому важливо зберігати душевну рівновагу. Праця вчителя спонукає його розвивати свою загальну культуру, поповнювати знання і вміння, збагачувати свої духовні потреби, творчість, особистісний потенціал, займатися саморозвитком власної активності у зміні себе протягом життя. А це можливо тільки за умови самостійної самоосвітньої діяльності в організації безперервної освіти педаго-

гів. Учитель повинен брати участь в обміні досвідом, удосконалювати знання, відстежувати зміни, що відбуваються в житті суспільства [1]. У нього має бути бажання творити, робота повинна бути цікавою і приносити задоволення. Сучасна дійсність викликає необхідність заміни формули “освіта на все життя” формулою “освіта крізь усе життя”, вимагає створення якісно нового освітнього середовища на всіх рівнях. Процес розвитку та впливу на загальну культуру триває постійно: в освітніх закладах, сім’ї, навколишньому середовищі, в контактах з людьми, у зверненні до мистецтва, літератури, інтернет-ресурсів, ЗМІ тощо. Успіх у розвитку загальної культури конкретної людини залежить від безлічі факторів. Педагог виступає з місією координатора, є своєрідним фільтром усіх виховних впливів. З цими непростими функціями може впоратися тільки вчитель з високорозвиненою загальною культурою, який володіє необхідними вміннями, а саме: умінням створювати умови для успішного прояву в дитині її найкращих якостей та здібностей, умінням і готовністю зрозуміти інтереси, погляди, настрої, моду, кумирів і здатністю поволі, не ображаючи, розширювати діапазон інтересів і уявлень. Ще потрібно пам’ятати, що вчительська професія не тільки безперервна, а й цілодобова. Майбутньому вчителю потрібно знаходити час для самоосвіти. Природа, музика, література, книги в цілому, кіно, музеї, театри, зустрічі, поїздки, спілкування з цікавими людьми, контакти, хобі, різноманітні захоплення – ось те, що допомагає вчителю розвивати загальну культуру.

4. *Загальна культура виступає засобом професійної діяльності вчителя.* Педагог повинен усвідомлено прагнути надавати допомогу своїм учням у культурному зростанні; глибше зрозуміти себе, своє призначення – у родині, професії; знайти шлях до свого справжнього “я”; допомогти в цьому своїм учням; внутрішньо прилучитися до національної культурної традиції – релігії, фольклору, архітектури, мистецтва, літератури, філософії; усвідомити серйозність і неповторність кожного дня; знайти реальну радість буття. Педагог повинен навчити передавати тільки позитивний соціальний досвід, прищеплювати вищі зразки духовної культури: знання, ідеали, цінності, способи діяльності і норми поведінки. Однак сформувати багатство духовних потреб, будучи професійно обмеженим, не можна. Неможливо виростити волюбну, самостійну особистість, а самому бути конформістом [2]. Не можна змусити людину бути доброю, шляхетною, любити батьківщину, людей тощо. Ці якості можуть індивідуалізуватися лише в гуманній, творчій атмосфері. І тільки в атмосфері відкритості та вільного пошуку формується незалежна особистість.

5. *Необхідність адекватно оцінювати власний стан та вчинки.* Часто вчитель витрачає багато душевних та фізичних сил, але позитивних успіхів немає, і тоді педагог починає роздратовано говорити: “Винен учень, він не хоче”. Успішно працювати в педагогічній сфері може і повинен тільки вчитель з високою загальною культурою. Розвинена загальна культура – найважливіша професійна якість педагога, яку необхідно в собі культивувати. Успішне вирішення завдань вимагає від педагога здатності бачити ситуацію очима іншої людини, уміння поставити себе на місце свого вихованця й поглянути на проблему його очима.

Кожна із цих особливостей лише в загальній єдності веде до очікуваного позитивного результату.

Отже, загальна культура сприяє емоційній поліфонічності майбутнього вчителя, а тому робить його більш відкритим, активізує культурологічний аспект його професійної діяльності. Вона є провідною конструкцією духовності особистості, що характеризується ціннісною орієнтацією думок, бажань і шляхетністю вчинків.

Висновки. Дослідження засвідчує, що специфіка та особливості загальної культури вчителя залишаються недостатньо вивченими. Головне завдання вчителя – виховати в учня потребу в розвитку загальної культури. Необхідно викликати в учня хвилю власних зусиль, пробудити їхню внутрішню активність, максимально розвинути самостійність [3]. Необхідно проводити активний пошук шляхів, які забезпечують можливість формування професіонала-педагога нового складу, оскільки одним з найактивніших творців культури, яка виховується в людині з раннього дитинства, виступає вчитель. Основний напрям – формування професійного ідеалу – педагога, здатного справляти такий вплив на студента, який забезпечував би йому успіх інтелектуального, загальнокультурного, емоційного та морально-вольового розвитку. Саме педагог-інтелігент повинен мати такі характеристики, як ввічливість, елегантність, смак, з одного боку, і толерантність, принциповість, відповідальність – з іншого. Інтелігентність у сучасних умовах – один із затребуваних життєвими моментами гуманізації та гуманітаризації загальної і професійної освіти.

Зростає необхідність подальшої науково-соціологічної розробки цієї проблематики. Її доцільно включати в програми гуманітарних дисциплін у вищих навчальних закладах усіх типів як один із затребуваних життєвими моментами гуманізації та гуманітаризації сучасної загальної і професійної освіти.

Список використаної літератури

1. Кабусь Н.Д. Культура та інформаційне суспільство ХХІ ст. Особливості роботи соціального педагога з прийомною сім'єю : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. / Наталя Дмитрівна Кабусь. – Х. : ХДАК, 2010. – С. 150–151.
2. Сухомлинська О. Моральне виховання учнів: педагогічна наука та практика / О. Сухомлинська // Директор школи. – 2006. – № 5. – С. 6–15.
3. Сущенко Т.І. Професійна майстерність викладача в умовах нових тенденцій розвитку людства й освіти / Т.І. Сущенко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. – Запоріжжя : ЗІДМУ, 2006. – Вип. 39. – С. 377–382.
4. Ткачова Т.М. Розвиток духовної культури особистості вчителя в системі методичної роботи закладів освіти міста : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ткачова Тетяна Миколаївна ; Луганський національний педагогічний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2004. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2013.

Белякова Е.С. Специфика и особенности общей культуры учителя

В статье рассмотрена специфика общей культуры учителя. Выделены и охарактеризованы особенности общей культуры учителя. Раскрыты пути и возможности учебно-воспитательного процесса в обеспечении формирования общей культуры и воспитании элиты нации – учителей как носителей общей культуры. Установлено, что общая культура – важнейшее профессиональное качество педагога, которое необходимо в себе воспитывать.

Ключевые слова: *общая культура, особенности общей культуры, интеллигентность, элита.*

Belyakova E. Specificity and features of the general culture of the teacher

The article deals with the specifics of the general culture of the teacher. Isolated and characterized the features of the General culture of a teacher. Revealed the ways and opportunities of the educational process in ensuring the formation of the General culture and education of the elite of the nation which there are teachers, as holders of the general culture. It was found that a general culture is the most important professional quality of teacher you want to develop.

The representative of the pedagogical profession belongs to the elite of the society, he should be an intelligent person with an established common culture. However, the overall

culture of the teacher has the specificity due to the mission entrusted to him by the society, and the functions it is designed to carry. The necessity of studying the General culture of the teacher is also due to the requirements that apply to the pedagogical activity of modern social-pedagogical situation.

The specifics of the General culture of a teacher is that it generated and continues to generate new conditions, means and organizational forms of training and education. The current stage is characterized by numerous organizational, substantive and methodological changes in the sphere of pedagogical education, the creation of new kinds of schools, introduction of new curricula, new teaching content of different forms of differentiation and individualization and other innovative processes. These processes require systemic analysis, which would help identify regularities of the development of pedagogical education in Ukraine.

The specifics of the General culture of the future teachers is associated with a range of features. Most important, in our opinion, are the following:

- the requirement to be a sample - bearer of the General culture of belonging to the elite;*
- acting as a broadcast and education of the General culture;*
- remoteness of results and continuous process of the development of General culture of a teacher;*
- common culture is a means of professional activity of a teacher.*

So, only in General unity of each of these characteristics leads to the expected positive result.

Key words: *general culture, features general culture, intelligence, elite.*